

ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ У 1920 – 1921 рр.

© Плазова Т.І., 2001

Висвітлено процес розгортання в окупованій більшовиками Україні повстанського руху після поразки УНР. Особливу увагу приділено умовам формування таємних повстанських організацій, їх основній діяльності та завданням.

The process of develop in Ukraine under the bolshevik occupation of insurgent movement after defeating of UPR is elucidated in this work. The high attention is paid to the terms of formation secretly insurgency organization and theirs fundamental the activities and the tasks.

Поразка регулярної Армії УНР у листопаді 1920 року мала далекосяжні наслідки. По-перше, весь державний апарат УНР зазнав катастрофи; по-друге, з того моменту керівництво збройною боротьбою проти більшовицької окупації України перемістилося за кордон, що дуже ускладнювало його організацію; по-третє, інтернування і роззброєння регулярних українських частин, що відступили на територію Польщі, вимагало якісно нових підходів до розробки стратегії і тактики продовження боротьби; по-четверте, у ситуації, коли вся територія України була зайнята ворогом, а можливості відновлення боєздатної регулярної армії в уряді УНР були вельми обмежені, на перший план висувалася проблема максимального залучення до неї всіх антибільшовицьких сил, що стояли на платформі уряду УНР.

Найреальнішу силу представляв повстанський рух. Тому у даній статті зроблено спробу простежити розвиток і становлення його організаційної підпільної сітки на українських землях.

Перш ніж перейти до розгляду конкретних фактів, пов'язаних з українським повстанським рухом, необхідно з'ясувати суть самого поняття. На наш погляд, під повстанським рухом слід розуміти створення на території окупованої ворогом країни підпільних політичних та військових структур, які б, використовуючи всі доступні їм легальні і нелегальні засоби, перетворили розрізнені осередки опору існуючому режимові у боєздатні центри, котрі, спираючись на свою конспіративну сітку, могли підняти на боротьбу з режимом якомога більше населення. Повстанський рух є ширшим поняттям за партизанський, оскільки виходить за рамки суто військових акцій, а своєю стратегічною метою має підготовку масової боротьби, спрямованої на повалення існуючого режиму. Партизанську боротьбу тут можна трактувати як один із багатьох засобів досягнення цієї мети поряд з іншими: політичними акціями, диверсіями, саботажем, терактами, антирежимною агітацією тощо.

Повстанський рух в Україні існував протягом усього періоду її боротьби за державність. Тому навіть після поразки УНР він не припинявся. Очевидно, було б спрощенням стверджувати, що це був монолітний рух. Без сумніву, загалом він мав антибільшовицьке спрямування, але далеко не весь поділяв ідеологію уряду УНР. Все ж повстанський рух, пов'язаний із боротьбою за відновлення УНР, був найбільш організованим і масовим. На кінець 1920 року рух охопив всю Україну. У кожному повіті існували таємні підпільні організації, які підтримували між собою зв'язок. Вони виникали на ґрунті гострого народного незадоволення новою владою і перешкождали проведенню найважливіших

політичних і господарських заходів більшовицької адміністрації: унеможлилювали діяльність місцевих інституцій радянської влади, зривали постачання з України продуктів харчування і палива промисловим центрам Росії, проводили агітацію серед червоноармійців. Соціальною базою повстанського руху було селянство, а його організаційним ядром – інтелігенція.

З'ясування чисельності учасників повстанського руху ускладнює ряд обставин, оскільки відомості про ці таємні формування важко назвати повними: не всі були зафіксовані в радянських джерелах, а Український Партизансько-Повстанський Штаб (УППШ), що був створений на початку 1921 року за наказом С. Петлюри для керування рухом опору, не завжди міг отримати відповідну достовірну інформацію з України [1. арк. 59].

Для підготовки антибільшовицького повстання і керівництва ним він поділив Україну на 5 повстанських груп і 21 повстанський район [2. М/ф 68868, арк. 4]. Начальники груп і районів керували всім антибільшовицьким підпіллям у доручених місцевостях, координуючи діяльність загонів і таємних повстанських комітетів (повстанкомів) у містах.

1-ша група (Правобережжя), яка отримала назву «Південна», контролювала територію, обмежену лініями: на півдні – Чорне море; на сході – по р.Дніпро до м.Черкас включно; на північ – від м.Черкас через Шполу-Новоархангельськ до Ямполя; на захід – р. Дністер від Ямполя до Чорного моря [2. М/ф 68848, арк. 15]. Вже 30 червня 1921 року у м. Кишиневі було створено Штаб Південної групи на чолі з підполковником З. Стефанівим [3. Ф.1, оп.1, спр.1040, арк. 17]. Командувачем було призначено генерал-хорунжого А. Гулого (Гулого-Гуленка) [4. Ф.1075, оп. 2, спр. 474, арк. 50].

2-га група (Правобережжя), яка мала назву «Північна», контролювала територію, обмежену на півдні – північним кордоном 1-ї групи; на заході – р.Збруч – по Волині до польського кордону; на півночі – р.Прип'ять – Турів – Гомель (тобто північним кордоном України по р. Дніпро); на сході – північним кордоном України по р. Дніпро до м. Черкаси. Керував цією групою Ю. Мордалевич [2. М/ф 68868, арк. 65].

3-тя група: на захід – від північного кордону України по р. Дніпро до Кременчука; на південь – від Кременчука до Костантинограда; на північ – від північного кордону до Львова; на схід – від Львова до Костантинограда. Командувачем було призначено отамана Левченка [4.Ф.2297,оп.1,спр.9, арк.8].

4-та група (Лівобережжя) знаходилась на території: на південь – узбережжя Азовського і Чорного морів; на захід – від Кременчука по р.Дніпро до Чорного моря; на північ – від Кременчука через Кобиляки – Костантиноград до східного кордону України; на схід – східний кордон України до Азовського моря. Очолював цю групу отаман Брова [2. М/ф 68868, арк. 165].

5-та група (Лівобережжя) охоплювала територію: на північ – від Львова по північному кордону України до м. Ліски; на схід – від м.Ліски по східному кордону України; на південь – від східного кордону України (м. Тарасово) до Костантинограда; на захід – від Костантинограда до Львова. Керував групою поручник О. Павлюк [2. М/ф 68868, арк. 197].

Групи в свою чергу поділялися на райони: 1-ша група – 1-5 райони; 2-га група – 6-10 райони; 3-тя групи – 11-14 райони; 4-та група – 15-19 райони; 5-та група – 20-21 райони [2. М/ф 68848, арк. 26].

У кожному з груп були відряджені старшини Армії УНР з організаційними завданнями щодо підготовки збройного повстання [4.Ф.1075,оп.2,спр.827, арк.265]. Штаб групи доклав великих зусиль для встановлення постійного контакту з існуючими у містах повстанками та їх всебічної підтримки.

Одним з найбільш боєздатних було міське підпілля в Одесі, де взимку 1921 року був створений губернський повстанком на чолі з Політичним центром („Політичною п'ятіркою”) у складі підполковників Осмолівського, Дудовицького, Гриниченка і начальника Одеської ділянки полковника Сарновського [4. Ф. 3204, оп. 1, спр. 11, арк. 19-21]. (П'ятого члена керівництва повстанком не встановлено – Т.П.)

Одеська повстанська організація структурно поділялася на райони, а ті в свою чергу – на ділянки. Таємні осередки повстанком у вигляді „п'ятірок” були створені на великих промислових підприємствах Одеси, «П'ятірка водників» діяла на морських комунікаціях, а „Залізнична п'ятірка” мала свої відгалуження протягом всієї лінії Одеса-Київ і охоплювала своїм впливом населення окремих районів обабіч залізниці. П'ятірки розповсюджували відозви і звернення Уряду УНР, скликали таємні збори, агітували робітників і селян проти більшовицької влади. Районні осередки повстанком накопичували зброю, залучали селян до партизанських відділів [4.Ф.3204, оп.1, спр.11, арк.19-21].

У межах 1-ої Повстанської групи діяв також Обласний повстанком Катеринославщини, Херсонщини і Таврії, до повітових відгалужень якого входило по кілька сотень осіб (зокрема, тільки у Єлисаветградському повіті таємна організація нараховувала до 500 осіб) [4. Ф. 2297, оп. 1, спр. 29, арк. 33].

Ще однією підпільною організацією регіонального масштабу, вплив якої відчувався не тільки у межах її перебування (Черкащина), але й далеко поза ним, був Холодноярський повстанком Право - і Лівобережної України [4. Ф. 3361, оп. 1, спр. 10, арк. 3]. Саме тут, користуючись сприятливими топографічними умовами місцевості (величезні масиви лісів, балки, численні острови на річках Дніпро та Тясмин) та широкою підтримкою місцевого населення, у районі Холодного Яру – на межі чотирьох повстанських груп – акумулювалися значні сили повстанців.

Головою Холодноярського повстанком було обрано колишнього члена Центральної Ради полковника Панченка, членами – підполковників Дзигаря, Шапошника, Нестеренка, Данченка та інших. Провід повстанком підтримував постійний зв'язок з екзильним урядом УНР, здійснюючи політичне керівництво партизанським рухом в окрузі. Для проведення бойових акцій проти більшовицької влади був утворений Холодноярський повстанський штаб на чолі з отаманом Петренком. До штабу входили ватажки місцевих партизанських загонів – отамани Деркач, Чучупака, Василенко та інші [4. Ф. 3204, оп. 1, спр. 46, арк. 53-58]. Загальна чисельність тільки постійного складу партизанських загонів у червні 1921 року становила 580 осіб, а під час бойових дій особовий склад загонів значно збільшувався за рахунок прихильно налаштованих селян [4. Ф. 1, оп. 20, спр. 615, арк. 73].

Найбільш запеклі бої у квітні-травні 1921 року між повстанцями та більшовиками точилися на Поділлі, південна частина якої (Балтський і Ольгопольський повіти і далі до м. Вапнярки) входили до складу 1-ої Повстанської групи. Відомий партизанський ватажок, командувач 5-им повстанським районом отаман Заболотний, ще в січні почав свою бойову діяльність проти більшовицьких військ на півдні Гайсинського повіту. Користуючись широкою підтримкою населення, формування Заболотного у березні закріпилися у Балтському і Первомайському повітах. Для роботи серед населення повітів отаманом Заболотним був організований політично-агітаційний відділ, де адміністративні питання вирішувала Рада, створена з місцевих селян.

Вчасна організаційна допомога з боку УППШ, а саме пересилка в цей район старшин Армії УНР, дозволила Заболотному створити міцне постійне ядро свого загону чисельністю

у 800 шабель і багнетів при 16 скорострілах [4. Ф. 3204, оп. 1, спр. 17, арк. 1-9]. Загалом Заболотного підтримувало до 6000 озброєних селян, необхідна кількість яких збиралася за наказом на кілька днів при проведенні великих партизанських операцій [4. Ф. 2297, оп. 1, спр. 29, арк. 62-65]. Сили повстанців у цьому районі були поділені на окремі відділи під проводом призначених командирів (отаманів Добровольського, Кошового, Солтиса). У оперативній підлеглості Заболотному діяла і Придністрянська партизанська бригада на чолі з отаманом Кіршулом [4. Ф. 1075, оп. 2, спр. 827, арк. 265].

Велике значення отаман Заболотний надавав створенню власної агентурної мережі не тільки серед місцевого населення, а і у частинах більшовицької армії. Так було залучено до співпраці командира 70-ї бригади Котовського – Кіршула, начальника кінної розвідки 26-го полку кінноти Гаркуша-Савицького та командира цього ж полку Байду-Верещака [4. Ф. 3204, оп. 1, спр. 11, арк. 19-21]. Це дало змогу штабу отамана Заболотного розробляти і проводити широкомасштабні військові операції проти регулярних сил більшовицької армії, уникаючи великих власних втрат у боях. Найбільш показовою у цьому відношенні була партизанська акція 2 квітня 1921 року, коли відділ отамана Кошового чисельністю до 200 шабель і багнетів стрімким ударом раптово захопив повітове містечко Ольгополь, де містився штаб 12-ї стрілецької дивізії Червоної Армії. Знищивши перед цим зв'язок командування дивізії з бригадами, партизани після короткого опору захопили штаб дивізії. В цьому бою загинув начальник 12-ї дивізії А. Рева, що внесло на короткий час повну дезорганізацію серед червоноармійців та дозволило партизанам майже без втрат залишити місто [3. Ф. 1, оп. 20, спр. 615, арк. 47].

Ці та інші успіхи повстанців почали серйозно непокоїти більшовицьке керівництво. Заступник головнокомандувача збройних сил радянської України і Криму Р. Ейдман визнав, що „у цих бандитських (повстанських-Т.П.) районах ми звичайно маємо справу з фактичною відсутністю влади. Ревкоми і Ради існують лише номінально і перебувають під впливом того чи іншого отамана, або ж цілих підпільних організацій, населення ж не виконує ніяких державних нарядів” [5. арк. 7]. Особливо небезпечне становище для більшовицької влади склалося на Поділлі, де ще діяли загони Шепеля, Голуба, Хмари, Лиха та інших ватажків, що мали зв'язки з еміграційним урядом УНР. По всьому Поділлі більшовики оголосили військовий стан, сюди було перекинуто дві дивізії і внаслідок бойових операцій оточено загони отамана Заболотного. Проте після вдалих маневрів і ціною значних втрат вдалось вийти з кільця. Виходячи з даної ситуації, у червні 1921 року, згідно з наказом УППШ загін отамана Заболотного було поділено на кілька невеликих відділів, а селян було розпущено по домівках [6. Ф. Р-3050, оп. 1, спр. 37, арк. 35].

Максимально активізувався повстанський рух на півночі Поділля, на Волині та Київщині. Наприклад, тільки на Київщині, за офіційними радянськими даними, на початку 1921 року діяло 100 повстанських загонів [7, арк.239]. У цьому регіоні Штабом було розгорнуто Північний повстанський фронт. З початку весни 1921 року він був реорганізований у 2-у Повстанську групу, а ще у січні цього ж року у Києві було засновано таємну організацію – Всеукраїнський центральний повстанський комітет (ВЦПК), відомий також під назвою – Центральний український повстанський комітет (ЦУПКом). Він був створений офіцером УСС І. Андрухом, якого наприкінці 1920 року Ю. Тютюнник скерував в Україну для розбудови підпільних структур і який обіймав посаду референта у зовнішніх зв'язках [8, арк.36]. На чолі ВЦПК стояло правління з шести членів, а головою було обрано полковника І. Чепілка. До керівних осередків Комітету входив і відомий український поет

Г. Чупринка [1, арк.63]. Головне завдання цього Комітету полягало у координуванні діяльності всіх повстанських загонів, а при вдалому розгортанні загального повстання ВЦПК мав перебрати на себе функції тимчасового уряду до повернення з-за кордону до Києва легітимного Уряду УНР [4. Ф. 2297, оп. 1, спр. 4а, арк. 3].

З самого початку, намагаючись узгодити свою діяльність із зусиллями УППШ з підготовки загального збройного повстання в Україні, ВЦПК у лютому 1921 року надіслав до нього свого першого зв'язківця, який повідомив Державний Центр УНР про створення Комітету, а також просив організаційної та фінансової допомоги. Однак, спираючись головним чином на власні сили, Комітет розгорнув широку агітаційну та агентурно-розвідницьку роботу серед міського населення і селян, у військових частинах і штабах Червоної Армії, в навчальних закладах та цивільних установах, у старшинських військових школах, чим привернув на свій бік багато прихильників. Відгалуження ВЦПК у вигляді повітових повстанкомів були створені в Уманському, Звенигородському та інших повітах, які в свою чергу поділялися на волосні організації [4. Ф. 3204, оп. 1, спр. 11, арк. 3-5].

У Києві серед слухачів Школи Червоних старшин було створено підпільну Українську військову організацію, а до складу таємної Військової організації Січових Стрільців ввійшли козаки і старшини „галицького” червоного полку на Уманщині [4. Ф. 3361, оп. 1, спр. 1, арк. 3].

Після того, як Комітет встановив зв'язки з регіональними повстанськими організаціями Катеринославщини, Одеси і Холодного Яру та з командирами окремих партизанських загонів Київської губернії, він за дорученням УППШ стає координатором всеукраїнського повстанського руху.

12 квітня 1921 року ВЦПК доручив одному з найвпливовіших партизанських ватажків – підполковнику Ю. Мордалевичу „керування і організацію Повстанських військових сил у районі Київ-Козятин-Фастів-Київ”. У посвідченні, виданому Комітетом, йшлося: „Всім отаманам окремих загонів цього району наказується коритись Ю. Мордалевичу і безумовно виконувати всі оперативні завдання і ні в якому разі самочинно не робити виступів, що може пошкодити виробленому В.Ц.П.К. загальному пляну” [4. Ф. 4, оп. 1,спр. 947, арк. 17-19]. 25 травня 1921 року це рішення було затверджене Головним Отаманом Військ УНР С. Петлюрою, який одночасно призначив Ю. Мордалевича командувачем 2-ою Повстанською групою. Для проведення організаційно-оперативної роботи в червні 1921 року у Київ було відряджено помічника командувача Волинської дивізії Армії УНР генерал-хорунжого В. Галкіна [4. Ф. 4, оп. 1, спр. 947, арк. 20]. Оперативно командувачу 2-ої групи підпорядковувалися загони отаманів Струка, Зайця, Орлика, Гонти, Богатиренка, Лисиці, Біди, Цвітковського, Завзятого, Підкови, Хмари та інших [4. Ф. 3204, оп. 1, спр. 17, арк. 1-9]. Ці повстанські відділи базувалися переважно у межах Київської губернії, здійснюючи тривалі рейди до суміжних районів.

Командувачем 3-ї Повстанської групи (територія Чернігівської і Полтавської губерній та північна частина Катеринославщини) було призначено отамана Левченка. Його загін нараховував 600 багнетів і 100 шабель [4. Ф. 2297, оп. 1, спр. 9, арк. 81-82]. На Полтавщині діяли відділи отаманів Матвієнка (150 багнетів і 60 шабель), Чорного (300 осіб), Трепета, Колебарди, Григорука та інших [4. Ф. 1078, оп. 2, спр. 211, арк.8].

У південній Україні (Таврія, Крим, південна частина Катеринославщини) УППШ була розгорнута 4-та Повстанська група на чолі з отаманом Бровою, загін якого (300 шабель і 100 багнетів), діяв у центральній Катеринославщині [6. Ф. Р-1893, оп. 1, спр. 208, арк. 65].

До району дій 5-ої Повстанської групи входили Харківщина та Донбас. Тут діяло кілька нечисленних загонів отаманів Зінченка, Скворцова-Лекси, Білецького та Ковалю [6. Ф. 3795, оп. 6, спр. 83, арк. 83-86]. Отже, за підрахунками більшовицького командування в Україні, на території всіх губерній разом з Кримом у квітні 1921 року діяло 464 місцеві та мігруючі повстанські загани, особовий склад яких становив 20-30 осіб у малих загонах та 450-500 осіб – у великих [9, акр. 9].

Аналізуючи стан розвитку повстанського руху у межах кожної групи та вплив УППШ на подальше його розгортання, слід зазначити, що найбільш активні зіткнення між повстанцями і частинами Червоної Армії відбувалися на Поділлі, Київщині та в районі Холодного Яру. Саме на ці регіони була скерована головна увага Українського партизансько-повстанського штабу, саме сюди відряджались більшість зв'язківців і старшин-організаторів, спрямовувалися кошти і зброя. У той же час через значну віддаленість 3-ої та 4-ої груп вплив УППШ був значно меншим, а в 5-ій групі він майже не відчувався. Серед причин, що пояснюють такий стан справ, слід наголосити на тій обставині, що у межах південної України діяло багато партизанських загонів, які тяжіли (або входили) до Револьюційно-повстанської армії Н. Махна. Проте розгляд їх бойової діяльності не входить до завдань цього дослідження. Тут лише зауважимо, що починаючи з кінця 1920 року махновський рух набуває, так би мовити, більшого українського забарвлення. У махновській пресі все частіше з'являються заклики до звільнення „рідної України від Росії”, від влади „московських насильників” [10, арк. 24].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що весною-на початку літа 1921 року повстанський рух в Україні набув масового загальнонаціонального характеру і змушував більшовицьку владу притягувати для боротьби з ним великі військові з'єднання. Все ж застосування регулярних військ Червоної Армії упродовж літа 1921 року не призвело до розгрому повстанських загонів, які, змінивши тактику, почали діяти невеликими відділами по 15-70 чоловік. Вже згадуваний Р.Ейдемман визнавав, що частини Червоної Армії зовсім не вміли боротися з українськими партизанськими загонами і нагадували людину, яка ловить власну тінь [10, арк. 35]. Тому більшовицькі власті зробили ставку у боротьбі з українським повстанським рухом на репресивні органи влади – ревкоми і спеціально підготовлені для цього загани Надзвичайної комісії по боротьбі з бандитизмом („чека”). Так, в травні 1921 року київські чекісти отримали перші відомості про ВЦПК. Через зраду уповноваженого у військових справах отамана Грудницького більшовиками були захоплені штабні документи члена ВЦПК, керівника 2-ої Повстанської групи Ю. Мордалевича, згодом арештували начальника розвідки цієї групи, старшину Армії УНР Козловського. На початку червня 1921 року чекісти заарештували членів Повстанкому Катеринославщини, Херсонщини, Таврії і всю Одеську губернську повстанську організацію [4. Ф. 3204, оп. 1, спр. 11, арк. 19]. До початку серпня було арештовано всіх лідерів та членів Правління ВЦПК разом з Головою Комітету полковником І. Чепілком, який на допиті видав Київську міську повстанську організацію та повітові повстанкоми Холодного Яру, Уманьщини та Звенигородщини [4. Ф. 2297, оп. 1, спр. 4а, арк. 5]. Загалом за літо 1921 року більшовицькими силами було ліквідовано біля 6000 повстанських груп і загонів, що фактично заздальгідь приречило похід, планований УППШ, на невдачу [8, арк. 37].

1. Шатайло О. Генерал Юрко Тютюнник.-Львів; 2000.-144с. 2. Центральний Державний історичний архів у м. Львові. – Ф. Бібліотека Народова у Варшаві. 3. Центральний Державний архів громадських об'єднань України. 4. Центральний Дер-

державний архів вищих органів влади та управління України. 5. Эйдеман Р.П. Очаги атаманицины и бандитизма.-Харьков,1921.-53с. 6. Державний архів Київської області. 7. Сідак В.С. Національні спецслужби в період Української революції.1917-1921.-К., 1998.-318с. 8. Гудь Б., Голубко В. Нелегка дорога до порозуміння. До питання генези українсько-польського військово-політичного співробітництва 1917-1921 рр. – Львів; 1997.-68с. 9. Мазепа І. Польсько-український союз. Кінець збройних змагань УНР / Україна в огні й бурі революції, 1917-1921. – Німеччина: Прометей,1950.-Т.3.-220с. 10. Кучер О.О. Розгром збройної внутрішньої контрреволюції на Україні у 1921-1923 рр.-Харків; 1971.-171с.

О.Я. Мазур, О.М. Сухий

УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ГАЛИЧИНИ В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОСТІ

© Мазур О.Я., Сухий О.М., 2001

Розглядається діяльність західноукраїнських політичних партій та організацій, яка була спрямована на вироблення національної програми українського національно-визвольного руху кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Considers activity of western ukrainian political parties and organizations, which was directed on making of national program of ukrainian national liberation the end XIX – beginning XX.

На зламі ХІХ – початку ХХ ст. загострились національні протиріччя в Австро-Угорській державі. Численні народи Габсбурзької імперії намагались виробити власну національну платформу і пов'язували своє майбутнє з побудовою окремих етнічних автономій чи навіть незалежних держав. Процес національно-етнічного виокремлення став основою діяльності і для більшості українських політичних партій та товариств [1].

Першою українською партією, яка виробила в 90-х рр. ХІХ ст. власну національну платформу, стала Русько-Українська радикальна партія (РУРП). Заснована на зборах радикальної інтелігенції 4 – 5 жовтня 1890 року, РУРП була першою у Галичині українською партією європейського зразка. Партія сформувалась з радикальних молодіжних гуртків, які утворились у Галичині в кінці 70-х років ХІХ ст. під впливом М. Драгоманова. Ініціаторами заснування партії були І. Франко, М. Павлик, В. Будзиновський, Є. Левицький, С. Данилович, К. Трильовський та ін. [2].

РУРП виступала не лише за “кращу долю” русинів, які проживали в Австрійській державі, а й усього українського народу Австро-Угорщини і підросійської України. У програмі вказувалося: “На Україні т.є. в полудневій частині російської держави живе близько 20 мільйонів такого самого народу як наш руський, що говорить тою самою бесідою, має однакові звичаї, однакові обставини життя і одну минувшість. Наша партія хоче отже, щоби також і наш нарід на Україні тою самою дорогою, що у нас, добився до ліпшої долі. Там, на Україні, де нема свободи, навіть такої, як у нас, між мужиками нема ще вправді ніякого життя політичного, але зате між інтелігенцією українською чимраз більше радикалів і є надія, що колись і вони зоорганізують свій нарід на наш взір і що у них також стануть мужики до класової боротьби політичної” [3].